

УДК 343.1

Ігор Чугуніков,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті аналізуються деякі сучасні тенденції розвитку вітчизняного кримінального законодавства. Робиться висновок про те, що всупереч загальноновизнаним, у тому числі й власним, уявленням щодо підстави кримінальної відповідальності законодавець все частіше намагається протидіяти за допомогою кримінально-правових приписів не конкретним, чітко визначеним діям, а певним соціальним явищам, позиціонуючи їх як злочини. Виявляються суттєві вади запропонованих конструкцій та обґрунтовується теза про неприпустимість подібних законодавчих рішень.

Ключові слова: підстава кримінальної відповідальності, діяння, явище, систематичність, корупційність, криза кримінального права.

Актуальність теми. Як відомо, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК (ст. 2). Однак тенденції останніх років свідчать про те, що законодавець все частіше намагається протидіяти за допомогою кримінально-правових приписів не певним, чітко визначеним діям, а тим чи інших явищам, завдяки чому у кримінальному законі з'являються такі поняття, як тероризм, корупція, домашнє насильство; пропонується визнати злочинами екстремізм, сепаратизм, колабораціонізм тощо, які не можуть бути криміналізовані за визначенням. Причини таких кроків, як видається, насамперед, пов'язані з явним перебільшенням можливостей кримінального права як соціального регулятора, яке полягає у систематичних, абсолютно необґрунтованих спробах держави вирішити увесь комплекс економічних, політичних, ідеологічних, етнічних, релігійних, соціокультурних та інших питань за допомогою законотворчості та правозастосування у кримінально-правовій сфері. Саме кримінально-правові приписи і є найчастіше першими і останніми аргументами влади у боротьбі за побудову «світлого майбутнього» без злочинності. Навіть власну проблему виключно особистого голосування у парламенті (горезвісну проблему «кнопкодавства») вітчизняний законодавець не в змозі вирішити без допомоги кримінального права, про що свідчить поданий до Верховної Ради законопроект щодо кримінальної відповідальності за кнопкодавство (проект закону № 8461), яким пропонується доповнити КК

України ст. 190¹ (не персональне голосування народного депутата України), де передбачити покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років зі штрафом у розмірі десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Традиційна ставка законодавця на кримінально-правові можливості у подоланні всіх суспільних негараздів виявляється ілюзорною і, як наслідок, програшною. Це цілком природно, оскільки кримінальне право об'єктивно не в змозі вирішувати завдання такого рівня. У підсумку народжується ідея про кризу кримінального права, яка зумовлює появу чергової ілюзії: у результаті подолання кризи кримінальне право все ж таки набуде надможливостей і стане спроможним до вирішення будь-яких завдань. Тому законодавець, а подекуди і доктрина, наполегливо вбачають корінь проблеми не у відсутності відповідних економічних, політичних та інших рішень, а у недосконалому кримінально-правових приписів, їх заідеологізованому характері, неспроможності наявного кримінально-правового інструментарію протидіяти злочинності, неефективності традиційних кримінально-правових заходів, ну і звісно, невідповідності вітчизняного кримінального законодавства європейським «стандартам». Однак «титанічні» зусилля законодавчої влади з «європеїзації» кримінального законодавства України не тільки не призводять до викоріювання певних негативних явищ, чого взагалі неможливо досягнути за допомогою виключно кримінально-правових засобів, а й цілком здатні потягнути за собою порушення основоположних

принципів, на яких побудовано кримінальне право, системних зв'язків і залежностей його приписів, що, у свою чергу, буде сприяти повному розбалансуванню правозастосовної практики і, врешті-решт, тільки поглибить кризу кримінально-правової галузі зокрема та кримінально-правової системи взагалі.

Метою статті є доведення тези про необхідність збереження традиційних уявлень щодо підстави кримінальної відповідальності і недопустимості розширення цього поняття за рахунок криміналізації певних соціальних явищ. Поставлена мета зумовлює послідовне вирішення таких завдань: 1) проаналізувати здійснені в літературі спроби ревізувати усталений як у теорії, так і в законодавстві постулат щодо підстави кримінальної відповідальності; 2) довести необґрунтованість намагань законодавця позиціонувати ті чи інші соціальні явища як кримінально-карані діяння; 3) виявити суттєві вади законодавчих конструкцій, заснованих на використанні систематичності як конститутивної ознаки тих чи інших злочинів; 4) довести безпідставність посилення санкцій за корупційні злочини без відповідного кримінально-правового обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній кримінально-правовій літературі обґрунтованість законодавчої дефініції щодо підстави кримінальної відповідальності «офіційно» сумніву майже не піддається. Однак разом із тим слід зазначити, що певні спроби ревізувати позицію чинного КК України у зазначеній площині все ж таки здійснюються.

Так, наприклад, подекуди пропонується абстрагуватися від такої «дрібниці», як наявність діяння як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони, і його презюмувати принаймні щодо норми про незаконне збагачення [1, с. 166], редакція якої, на думку деяких авторів, повинна бути пов'язана зі збільшенням вартості активів та /або витрат службової особи, а також членів її сім'ї, які за період у межах останніх п'яти років значно перевищили законні доходи такої особи та членів її сім'ї, якщо службова особа на законну вимогу не може раціонально це обґрунтувати [2, с. 577], конституювати таке поняття, як кримінальність суб'єкта (індивідуальна кримінальність особистості, кримінальний статус особистості, небезпечний стан особистості, небезпечна активність суб'єкта), і передбачити можливість застосування певних превентивних заходів (заходів безпеки) [3, с. 260-261], затримати та засудити тих чи інших осіб, які мають особливий кримі-

нальний титул («крадій», «у законі» тощо), що свідчить про їх небезпечність та вчинення певних злочинів у минулому. Подібні заклики неодноразово лунали протягом усієї новітньої вітчизняної історії, якій навіть відомі спроби реалізувати цю ідею. Чого тільки вартий у цьому сенсі КК УРСР 1927 р., ст. 5 якого передбачала можливість застосування у повному обсязі «заходів соціальної оборони судово-поправного характеру» (цей законодавчий акт поняття покарання не використовував) до осіб, що є небезпечними своїм зв'язком зі злочинним оточенням чи своєю колишньою злочинною діяльністю [4, с. 427]. Тому не дивно, що останнім часом вони знову набувають популярності у тому числі і серед деяких представників законодавчого корпусу. Не випадково у низці законопроектів (зокрема, у законопроекті № 4057), спрямованих на реформування інституту спеціальної конфіскації, пропонувалося позитивно вирішити питання про можливість визнання особи винуватою несудовими органами, зокрема прокурором, який і наділявся правом порушення питання щодо застосування спеціальної конфіскації [5].

Але такий підхід свідчить лише про чергову спробу відійти від позицій «кримінального права діяння» і передбачати можливість застосування кримінально-правових заходів за іншими підставами, переорієнтувавши вітчизняне кримінальне законодавство на інший генеральний напрям у регулюванні злочинної поведінки особи – на «кримінальне право діяча», коли застосування кримінально-правових заходів пов'язується не з діянням, а з моральною «зіпсованістю» особи.

Тому слід віддати належне вітчизняному законодавцю, який подібні ідеї поки що не сприймає, сповідуючи постулат, сформульований ще М.С. Таганцевим: «Діяння твої хай судять люди, а помисли єдиний бачить Бог», який дійсно може вважатися справжнім здобутком цивілізації. І застосування покарання (чи засудження без його застосування), і застосування інших заходів кримінально-правового характеру за діючим КК України є можливими лише у випадку вчинення особою передбаченого цим КК суспільно небезпечного діяння. Хоча заради справедливості слід зазначити, що чинна редакція ст. 168² (незаконне збагачення) діяння як ознаки об'єктивної сторони все ж таки не містить, оскільки набуття особою, повноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів чи передача таких активів будь-якій іншій особі навряд чи з позицій цивільного законодавства України (ст. 328 ЦК) може вважатися злочином незалежно від того, чи

може особа підтвердити доказами законність такого набуття чи ні.

Однак, зберігаючи певну відданість зазначеному вище постулату і не змінюючи своєї позиції щодо підстави кримінальної відповідальності, законодавець, особливо останніми роками, всупереч ч. 1 ст. 1 КК, яка основним завданням кодексу проголошує правове забезпечення охорони певних об'єктів від злочинних посягань, тобто діянь, намагається поставити перед КК більш глобальне завдання – правове забезпечення викорінювання певних явищ, намагаючись криміналізувати такі поняття, як тероризм, домашнє насильство, корупція тощо.

Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» 2003 р. у редакції від 7 травня 2017 р., тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. У преамбулі до цього Закону прямо зазначається, що він визначає правові та організаційні основи боротьби з цим небезпечним явищем. Зрозуміло, що цей термін, який характеризує певне явище, що має різні форми прояву, не може бути використаний для позначення конкретного діяння. Проте законодавець використовує його, визначаючи ознаки злочину, передбаченого ст. 258⁵ (фінансування тероризму), де встановлюється кримінальна відповідальність за фінансування не тільки організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації), а й за фінансове або матеріальне забезпечення окремого терориста, терористичної групи (організації) для будь-яких цілей. Такий підхід хоча і відповідає поняттю фінансування тероризму, наданому у згаданому вище Законі, дещо суперечить діючому КК, оскільки останній не передбачає відповідальності ні за носіння титулу «терорист», ні за «існування» терористичної групи (організації). Така ситуація є цілком закономірною, оскільки вживання у кримінальному законі термінів, які характеризують певні явища, так або інакше потягне за собою і «перетягування» їх складових, які позбавлені ознак кримінально-каранного діяння.

Не є, з нашої точки зору, кримінально-правовим поняттям і таке поняття, як до-

машнє насильство. Саме на боротьбу з цим феноменом як явищем і спрямована Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству. Поза сумнівом, приєднання до цієї Конвенції вимагало від влади певних кроків, спрямованих на обмеження цього явища і, насамперед, не пов'язаних із кримінально-правовим впливом, оскільки наявний кримінально-правовий інструментарій, як видається, є цілком достатнім. Однак законодавець, як завжди в останні роки, пальму першості віддав засобам кримінального права. Першою спробою утиснути таке явище, як домашнє насильство, у межі діяння став Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно до підпункту 3 пункту 1 ст. 1 якого домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких дій.

Як наслідок, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. у КК України з'явилася нова стаття 126¹ – «домашнє насильство», яка набуде чинності у січні 2019 р. Ефект криміналізації такого явища, як домашнє насильство, на нашу думку, не перевищить ефект від можливої криміналізації, скажімо, жіночої злочинності чи злочинності економічної. Проте такий крок цілком здатний викликати доволі серйозні внутрішні кримінально-правові суперечності. По-перше, відповідно до ст. 126¹ КК домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства (на відміну від згаданого вище Закону ст. 126¹ випадки сексуального насильства не охоплює, хоча про таких потерпілих, як подружжя, колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких стосунках, згадується у запропонованих Законом від 6 грудня 2017 р. нових редакціях ч. 2 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК). Такий конгломерат

фактично унеможлиблює визначення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 126¹, оскільки згідно з підпунктом 14 пункту 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» психологічне насильство включає словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, а економічне насильство – це позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру (підпункт 5). Вочевидь, що ні психологічне, ні економічне насильство на здоров'я особи як основний безпосередній об'єкт (а саме тут розташована ст. 126¹) не посягають.

Слід зазначити, що у кримінально-правовій літературі неодноразово здійснювалися спроби ширше визначити видовий об'єкт злочинів, передбачених розділом II Особливої частини КК, не обмежуючи його нормальним функціонуванням тканин і органів тіла людини. При цьому автори посилаються як на статут Всесвітньої організації охорони здоров'я, так і на ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я 1992 р., які визначають здоров'я як стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [6, с. 62]. Як видається, у цьому разі дослідники просто змішують такі поняття, як здоров'я особи та її право на охорону здоров'я, яке забезпечується системною діяльністю державних та інших організацій, передбаченою Конституцією України та законом (ч. 2 ст. 283 ЦК, ст. 3 та ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Саме право на охорону здоров'я передбачає: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище, санітарно-епідеміологічне благополуччя території і населеного пункту, де особа проживає, безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту і відпочинку, кваліфіковану медичну допомогу, достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення тощо (ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Посягання на різні складники права на охорону здоров'я чинний КК розглядає як діяння проти трудових та інших особистих прав і сво-

бод людини (наприклад, ст. 166, ст. 175, ст. 184 КК), проти довкілля (наприклад, ст. 238 КК) і таке інше. Інакше кажучи, порушення права на охорону здоров'я – це теж певне явище, яке може мати будь-які форми прояву, тому і відповідальність за це передбачається різними статтями і навіть різними розділами КК, що свідчить про нетотожність об'єктів таких посягань. Зрозуміло, що розширення поняття здоров'я особи за рахунок включення до нього усіх складників права на охорону здоров'я неминуче призведе до розмивання цього поняття і, як наслідок, до розбалансування системи Особливої частини КК. До того ж необхідно особливо підкреслити ту обставину, що всі без винятку злочини проти здоров'я, що передбачені II розділом Особливої частини КК, заподіюють шкоду виключно нормальному функціонуванню органів і тканин людини, включаючи і неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК), де істотна шкода здоров'ю потерпілого може виражатися в отруєнні дітей, поширенні серед дітей різних інфекційних захворювань, спричиненні травм, які викликають легкі тілесні ушкодження, а інші тяжкі наслідки – в середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкодженнях, самогубстві або замаху на нього. Крім того, слід зазначити, що навіть у тих випадках, коли йдеться про кримінально-правове забезпечення певного складника права на охорону здоров'я, відповідальність може пов'язуватися виключно з порушенням нормального функціонування органів та тканин людини. Так, наприклад, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злісного невиконання обов'язків із догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК), є тяжкі наслідки, під якими розуміються розлад здоров'я, психічне захворювання, інвалідність, самогубство потерпілого чи замах на нього. Інші форми невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, включаючи і такий наслідок, як вчинення неповнолітнім діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена КК України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, розглядаються як адміністративне правопорушення (ст. 184 КУпАП). Розширення ж поняття видового об'єкта злочинів проти здоров'я за рахунок певних складників права на охорону здоров'я неминуче призведе до появи у відповідних статтях нехарактерних для цих злочинів наслідків у вигляді психологічних страждань, погіршення якості життя, емоційної залежності тощо.

По-друге, під фізичним насильством, як складником домашнього насильства, законодавець розуміє ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпечній, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (підпункт 17). Але все це передбачено чинним КК, і якщо абстрагуватися від специфічного потерпілого – подружжя чи колишнє подружжя, або інша особа, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах, що взагалі не може розглядатися як підстава для криміналізації діянь, бо абсолютно не важливо, кому саме завдається шкода – чужій людині чи близькій, то цілком можна зробити висновок, що домашнє насильство, як мінімум у цій частині, не має самостійного кримінально-правового елемента. З кримінально-правової точки зору незрозуміло залишається також ще низка обставин, зокрема: чому завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо чужої особи є одразу кримінально-караним, а стосовно близької особи законодавець вимагає систематичності; причому, якщо врахувати, що складником фізичного насильства є і заподіяння смерті, можна взагалі дійти безглузкого висновку про те, що підстави для застосування ст. 126¹ з'являються тільки тоді, коли смерть близькій людині буде заподіяна мінімум три рази поспіль; як можна розглядати образи та приниження у якості складника психологічного насильства, якщо чинний КК відповідальності за це не передбачає, а кримінально-каране діяння не можуть утворити навіть декілька цивільних правопорушень; як взагалі можна порахувати такі наслідки, як “психологічні страждання”, “емоційна залежність”, “погіршення якості життя” тощо (нагадаємо, що йдеться про можливість застосування покарання у тому числі й у вигляді позбавлення волі на строк до двох років), які є типовим результатом необґрунтованого розширення такого об'єкта як здоров'я людини за рахунок тих чи інших складників права на охорону здоров'я.

По-третє, суттєві заперечення викликає використання законодавцем у конструкції ст. 126¹ КК такої ознаки, як систематичність, що, до речі, було притаманно й іншим справам, пов'язаним із криміналізацією таких явищ, як проституція, пияцтво, жебрацтво тощо. Передусім слід зазначити, що чинний КК відмовився від інституту адміністративної преюдиції. Тому будь-яка кількість

адміністративних правопорушень утворити злочин не може, хоча ця обставина подекуди ігнорується навіть самим законодавцем.

Так, наприклад, початкова редакція ч. 1 ст. 303 КК України передбачала відповідальність за систематичне зайняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг з метою отримання прибутку три і більше рази. Закінченим злочином зайняття проституцією визнавалося з моменту надання сексуальних послуг втретє. Систематичність, яка за КК УРСР 1960 р. розглядалася як різновид так званої “чистої” повторності, могли утворити лише три і більше самостійних кримінально-караних діяння. Саме тому вона використовувалася законодавцем не як конститутивна, а як кваліфікуюча ознака. У випадку із зайняттям проституцією ситуація була іншою. Надання сексуальних послуг з метою отримання прибутку вперше розглядалося як адміністративне правопорушення (ч. 1 ст. 181¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення), повторне, протягом року після накладання адміністративного стягнення, зайняття проституцією кваліфікувалося за частиною другою цієї статті, а надання сексуальних послуг втретє, на думку законодавця, утворювало систематичність, що дозволяло застосовувати ч. 1 ст. 303 КК. Спроби розмежувати зайняття проституцією як злочин і адміністративне правопорушення вказівкою на те, що систематичність означає надання сексуальних послуг три чи більше разів різним клієнтам або одноразово трьом чи більше особам, які траплялися в літературі, були не досить обґрунтованими, оскільки не позбавляли необхідності юридичної оцінки цього діяння з позицій чинного законодавства про адміністративну відповідальність. Конструкція, що передбачалася в ч. 1 ст. 303 КК, була цілком штучною, і її скасування у 2006 р. заслуговує на підтримку. Проте випадки, коли законодавець використовує систематичність як конститутивну ознаку складу злочину, ч. 1 ст. 303 редакції 2001 р. не вичерпуються. Так, наприклад, ст. 304 КК України передбачає відповідальність за втягнення неповнолітніх у пияцтво. Під втягненням у пияцтво розуміється умисне схиляння неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичного вживання спиртних напоїв. Вживання спиртних напоїв визнається систематичним, якщо вчиняється не менше трьох разів протягом нетривалого часу (п. 10 постанови Пленуму ВСУ від 27 лютого 2004 р. “Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність”). Таким чином, одноразова і навіть дворазова дія, у тому числі

разове вживання спиртних напоїв із кількома підлітками, систематичності не утворюють і тягнуть адміністративну відповідальність за ст. 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Таку конструкцію теж не можна визнати вдалою, оскільки систематичність у даному випадку утворюють два адміністративних правопорушення (втягнення у вживання спиртних напоїв уперше та вдруге) та кримінально-каране діяння (втягнення у вживання спиртних напоїв утретє). Аналогічна ситуація має місце і в разі втягнення неповнолітніх у заняття азартними іграми, під яким розуміється умисне схилення неповнолітньою у будь-який спосіб до систематичної гри на гроші чи інші матеріальні цінності, де вигреш залежить від випадковості (у карти, рулетку, “наперсток” та ін.), що вчиняється не менше трьох разів протягом нетривалого часу, оскільки перше та друге втягнення розцінюються як адміністративні правопорушення (ч. 1 та ч. 2 ст. 181 КУпАП).

Ще більш парадоксальним у зазначеному сенсі є злочин, передбачений ч. 1 ст. 150¹ КК, який полягає у використанні батьками або особами, які їх замінують, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Під останнім у даному випадку розуміється систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб, яке, виходячи зі згаданої вище позиції ПВСУ, теж повинно відбуватися протягом нетривалого проміжку часу. Тобто, на думку законодавця, одноразове чи дворазове випрошування грошей, речей чи інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб (яке, до речі, згідно з чинним українським законодавством взагалі правопорушенням не визнається), жебрацтва не утворює, тому відповідальність за ч. 1 ст. 150¹ КК виключається. Але, яким чином і чому саме вчинення аморального проступку втретє перетворюється на злочин, пояснити майже неможливо. Зазначене стосується і випадків втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом (ч. 1 та ч. 2 ст. 304 КК). Слід зазначити, що подекуди систематичність пов’язується з будь-яким багаторазовим вчиненням тотожних дій, які мають єдину спрямованість та є єдиною лінією поведінки, що неприпустимо. Тому необхідно розрізняти систематичність як сукупність трьох та більше кримінально-караних дій, яка може виконувати лише функцію кваліфікуючої ознаки, та систематичність як сукупність трьох та більше тотожних дій, що не є кримінально-караними, яка виконує роль обов’язкової ознаки складу злочину. Так, наприклад, обов’язковою ознакою умисного вбивства, скоєного в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116), поряд з іншими, є

систематичне знущання з боку потерпілого, а доведення до самогубства (ст. 120) – систематичне приниження людської гідності особи або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі. Саме як ознака небажаної поведінки систематичність використовується і в статтях Загальної частини (ч. 2 ст. 78, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 83 КК).

Інакше кажучи, явище, яке знаходить свій прояв у різноманітних формах (адміністративні правопорушення, аморальні вчинки тощо), не може визнаватися кримінально-караним діянням навіть через ознаку систематичності, яка, у свою чергу, може виконувати функцію обов’язкової (але не конститутивної, оскільки ст. 116 встановлює відповідальність не за систематичне знущання, а за умисне вбивство, а ст. 120 – не за систематичне приниження людської гідності особи або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, а за доведення до самогубства) ознаки складу злочину (способу його вчинення (ст. 120) чи зовнішнього провокуючого фактору (ст. 116 КК) або свідчити про негативну посткримінальну поведінку винного (ч. 2 ст. 78, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 83 КК). Різновидом такої поведінки є і систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання, вчинені особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі, яку законодавець розглядає як конститутивну ознаку ухилення від відбування цього покарання (ч. 1 ст. 390 КК), що з підстав, викладених вище, теж є необґрунтованим. Систематичне порушення громадського порядку полягає у вчиненні засудженим до обмеження волі не менше трьох адміністративних проступків (дрібно хуліганство, азартні ігри, поява в громадських місцях у п’яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, виготовлення, зберігання, придбання самогону тощо), які незалежно від їх кількості у підсумку не можуть перетворитися на злочин. Не може перетворитися на злочин і систематичне порушення встановлених правил проживання, тобто вчинення не менше трьох дисциплінарних проступків (доставка і зберігання на території, де проживають засуджені до обмеження волі, заборонених предметів, вживання спиртних напоїв і пива, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, відсутність у житловому приміщенні після відбою тощо), за що передбачається можливість застосування заходів стягнення (ст. 68 Кримінально-виконавчого кодексу України). Враховуючи ту обставину, що у даному випадку теж має місце небажана посткримінальна поведінка особи, законодавець,

імовірно, проводить певні паралелі з нормами Загальної частини (ч. 2 ст. 78, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 83 КК), які пов'язують її із систематичним вчиненням правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення. Але, як видається, такий крок є неприпустимим. Заохочувальні норми Загальної частини надають засудженому шанс не відбувати призначене покарання, а систематичне вчинення правопорушень свідчить про те, що довіру він не виправдав. Засуджений до обмеження волі споконвічно на заохочення не претендував. Тому систематичне вчинення їм певних правопорушень свідчить лише про те, що режим відбування цього покарання є неефективним і його треба посилювати за рахунок відповідних стягнень. Врешті-решт, не передбачає ж законодавець кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі шляхом систематичного порушення режимних вимог. До речі, ухилення від відбування громадських чи виправних робіт КК та КВК не пов'язують із систематичним вчиненням тих чи інших правопорушень (ч. 2 ст. 389 КК, ч. 3 ст. 40, ч. 6 ст. 46 КВУ України), що теж суперечить певній логіці, оскільки обмеження волі є більш суворим видом покарання, аніж громадські і виправні роботи (ст. 51 КК), і про ухилення від нього (а не виправних робіт – ч. 6 ст. 46 КВК) могло б свідчити вчинення проступку, за який засудженого було притягнуто до адміністративної відповідальності. Хоча, з нашої токи зору, вчинення адміністративних правопорушень чи встановлених правил проживання, навіть систематично, ніяк не пов'язано з ухиленням від відбування покарання у виді обмеження волі, як і вчинення адміністративного правопорушення з ухиленням від відбування громадських чи виправних робіт. Такий підхід є певним рудиментом інституту адміністративної преюдиції, який діє у дещо перекрученому і “замаскованому” вигляді. Ухилення полягає у самовільному залишенні місця обмеження волі чи злісному ухиленні від робіт або неповоротності до місця відбування покарання особи, засудженої до обмеження волі, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду. Таке розуміння ухилення цілком узгоджується з ч. 3 ст. 390 КК, яка передбачає відповідальність за неповоротність до місця відбування покарання особи, засудженої до позбавлення волі, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду. Тому вважаємо, що вказівку на такий спосіб ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі, як систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил

проживання, з тексту ч. 1 ст. 390 КК України треба вилучити.

Оскільки домашнє насильство є не діянням, а явищем, здійснюючи його криміналізацію, законодавець теж вживає таку ознаку, як систематичність. Але скільки б разів не вчинялося домашнє насильство фізичного (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень. Напевно, саме таке насильство має на увазі законодавець, коли говорить про інші правопорушення насильницького характеру), психологічного (погрози, образи чи переслідування) або економічного (позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право) характеру, відповідальність за яке передбачена ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення, воно об'єктивно не може утворити злочину. Слід звернути увагу й на те, що нова редакція ст. 173² КУпАП згідно із Законом України від 7 грудня 2017 р. взагалі порушує певні систематичні зв'язки між адміністративним та кримінальним законодавством. На відміну від попередньої редакції, яка пов'язувала фізичне насильство в сім'ї із застосуванням насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, нова конструкція цієї норми пов'язує вчинення домашнього насильства фізичного характеру з умисними діями, що не спричинили тілесних ушкоджень. Таким чином, фізичне насильство, що завдало фізичного болю, тепер одночасно підпадає і під ознаки ст. 173² КУпАП, і під ознаки ст. 126 КК, де йдеться про умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень. Напевно, законодавець прагнув створити певне “підґрунття” для систематичності, для чого і перетягнув ознаки кримінально-каранного діяння в адміністративно-правову площину. Однак, як вже зазначалося, такий крок, навіть якщо ст. 126 КК у подальшому взагалі декриміналізувати, принципово нічого не змінює і “підґрунття” для систематичності не утворює. До того ж законотворець, бажаючи, насамперед, відобразити гендерний складник домашнього насильства як адміністративного правопорушення, зв'язав його з насильством за ознакою статі, внаслідок чого ст. 173² не може бути задіяна у разі застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, наприклад, з боку батька до сина, доньки до матері, онука до діда тощо. У цьому разі, вірогідно, необхідно буде оцінювати вчинене з позиції ст. 126 КК, яка теж не може виступати як складник “підґрунття” для систематичності.

Якщо припустити, що випадки домашнього насильства у вигляді фізичного насильства, вчинені вперше та вдруге, повинні кваліфікуватися, скажімо, за ст. 125 чи ст. 126 (залежно від характеру насильства), то без відповіді залишається інше питання: яким чином неодноразове вчинення певного кримінально-караного діяння може перетворитися на злочин іншого виду та якості. Таке перетворення здатне тільки посилити внутрішні суперечності. Так, наприклад, подвійне завдання побоїв охоплюється диспозицією ч. 1 ст. 126 (повторність може бути врахована як обставина, яка обтяжує покарання), а наступне заподіяння умисного тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження підпадає під ознаки ст. 121 чи ст. 122 КК і одночасно утворює ознаку систематичності при домашньому насильстві. Кваліфікація вчиненого за ст. 126¹ навряд чи буде обґрунтованою, тому що її максимальна санкція до двох років позбавлення волі явно поступається санкції ч. 1 ст. 121 чи ч. 1 ст. 122 КК. Якщо такі дії кваліфікувати за сукупністю ст. 126, 122 чи 121 і ст. 126¹, то виникає інша проблема: за яких підстав може бути призначено покарання за ст. 126¹, оскільки третій епізод, який утворює систематичність, вже отримав оцінку з боку суду шляхом призначення покарання за ст. 122 чи ст. 121 КК. Не мають, з нашого погляду, самостійного значення і такі наслідки домашнього насильства у вигляді фізичного насильства, як фізичні страждання, розлади здоров'я або втрата працездатності, бо будь-яка конкретизація цих понять призведе до добре відомих наслідків застосованого насильства у вигляді фізичного болю, легких тілесних ушкоджень, пов'язаних чи не пов'язаних із короткочасним розладом здоров'я або незначною втраченою працездатністю тощо. Зазначені обставини дозволяють зробити висновок про те, що запропоновану конструкцію ст. 126¹ теж слід визнати штучною.

Аналогічна тенденція притаманна і спробам всляко матеріалізувати ще одне соціальне явище – корупцію. Це поняття теж не є суто кримінально-правовим і може знаходити свій прояв у будь-яких формах, наприклад адміністративно-правових [7, с. 28-71]. Однак саме відсутність у кримінальному законі терміну «корупція» багатьма розглядалася як основна перешкода з її викорінювання. Як і попереднього разу, підґрунтя для матеріалізації цього явища було закладено у профільному Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., який поняття корупції зв'язав з прийняттям обіцянки, пропозиції неправомірної вигоди, прийняттям такої вигоди чи її одержанням або обі-

цяркою, пропозицією чи наданням неправомірної вигоди. Запропоноване розуміння корупції фактично нічим не відрізняється від добре відомого з давніх давен хабарництва і штучно обмежує це поняття відносинами, пов'язаними з наданням – отриманням хабара. Мабуть тому законодавець на вимогу національної Антикорупційної стратегії конститує поняття корупції у КК через поняття корупційних злочинів, паралельно піддаючи відповідні норми широкомасштабному реформуванню. Шлях, який для цього вибирає законодавець, теж є доволі традиційним для останніх часів – це шлях простого механічного запозичення положень міжнародних конвенцій, присвячених боротьбі з корупцією, причому за елементарним принципом: чим ретельніше запозичення, тим вище ставки на отримання чергового кредиту від Міжнародного валютного фонду. Вітчизняного законодавця абсолютно не засмучує ні той факт, що норми конвенцій мають суто рекомендаційний характер, ні та обставина, що національне законодавство доброї старої Європи дуже консервативне і майже не піддається кон'юнктурним коливанням.

Поняття корупційних злочинів у КК не надається, а пропонується їх перелік, завдяки чому корупція виходить за межі свого природного середовища (сфери публічного управління) і штучно розміщується у тих сферах, де вона за визначенням «не живе». Позитивний результат від матеріалізації корупції є дуже сумнівним, проте негативний побічний ефект такого рішення, на наш погляд, вже має місце. По-перше, у кримінальному законодавстві з'являється нова ознака злочину – корупційність, що не тільки суперечить ч. 1 ст. 11 КК України, де міститься визначення злочину, і принципам побудови Особливої частини, яка відповідного розділу не передбачає, але й створює певні умови для штучного посилення кримінально-правових заходів без необхідного кримінально-правового обґрунтування. По-друге, запропоновані обмеження застосування різних видів звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбудовання певною мірою суперечать як Конституції України, яка життя людини, її права і свободи проголошує найвищою соціальною цінністю, так і завданням кримінального законодавства, головне з яких – правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина. За логікою законодавця «корупційні злочини» (об'єктом яких так або інакше є правильне, ефективне функціонування державного апарату) є найбільш небезпечними, оскільки ніяких обмежень із застосування ст. 45, 46, 47, 75 тощо у разі вчинення злочинів проти прав

і свобод особи закон не містить. По-третє, законодавчі уявлення щодо кола корупційних злочинів як діянь, пов'язаних із наданням – отриманням неправомірної вигоди, дозволяють включити сюди також відповідні діяння у приватній сфері, хоча у вітчизняній науці кримінального права неодноразово наголошувалося на тому, що корупційна злочинність обмежується публічно-правовою сферою [8, с. 16-19; 9, с. 438-440; 10, с. 15]. Європейські конвенції хоча й рекомендують криміналізувати певні діяння у приватному секторі, але зовсім не наполягають на їх обов'язковому розумінні як корупційних злочинів. За такого підходу призначення кримінально-правових приписів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування публічно-правової сфери, повністю втрачається. Боротьба з корупцією перетворюється на самоціль, своєрідне «полювання на відьмаків». Не випадково у сучасній кримінально-правовій літературі у тому числі і з метою зняття законодавчого навантаження з проблем корупції пропонується скасувати як примітку до ст. 45 КК, так і розділ XIV¹ Загальної частини КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» як такий, що не відповідає загальним положенням і принципам вітчизняної правової доктрини [11, с. 250]. Така позиція не позбавлена раціонального зерна, оскільки ще раз наголосимо, що корупція – проблема не кримінально-правова, а соціальна і вирішити її суто кримінально-правовими засобами, навіть шляхом застосування найжорстокіших видів покарання, навряд чи вийде. Проте слід зазначити, що в теорії кримінального права запропоноване законодавче рішення знаходить і підтримку. Так, наприклад, Д. Г. Михайленко зазначає, що законодавець запроваджує особливий кримінально-правовий режим протидії корупційним злочинам, відмова від якого означала би повернення до малоефективної моделі, яка за роки свого існування довела свою неспроможність. Наявність у кримінальному законі ознаки корупційності в низці злочинних діянь ніяким чином не суперечить поняттю злочину, оскільки має іншу функцію, ніж ознаки, які закріплені в ч. 1 ст. 11 КК, а саме за відсутності окремого розділу в Особливій частині КК України виділити наскрізну, об'єктивно існуючу групу злочинів – корупційні злочини, оскільки вони мають, зокрема, значні особливості в частині приведення кримінального закону в дію щодо них і потребують виокремлення саме у зв'язку із цим, що є одним із можливих підходів до вирішення цієї проблеми [2, с. 95-96]. Не викликає сумнівів, що саме ознака коруп-

ційності певних діянь і слугує підставою для посилення кримінально-правових засобів. Сумніви викликає інша обставина, а саме кримінально-правове обґрунтування такого кроку. Поширеність корупції, сприйняття її як найбільшої проблеми населенням і особливе занепокоєння у 47 % громадян, відсутність дієвих реформ у сфері протидії корупції та неефективність діяльності органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень і притягнення винуватців до відповідальності, незадовільне виконання Україною міжнародних зобов'язань, відсутність ефективних інструментів антикорупційної політики та чітких індикаторів стану та ефективності її виконання, низький контроль громадськості у сфері запобігання та протидії корупції, про які йшлося у першому розділі Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки, не є складниками такого обґрунтування. Тяжкість покарання у кримінальному праві залежить, насамперед, від ступеня тяжкості злочину. Складниками останньої є значимість об'єкта посягання (сфера публічного управління зовсім не найбільш значущий об'єкт), неможливість його поновлення (на відміну, скажімо, від життя у вигляді заподіяння смерті, цей об'єкт легко поновлюється шляхом видучення винуватця з кола відповідних суспільних відносин), насильницький спосіб вчинення злочину (корупційним діянням він не притаманний), неповоротний характер наслідків, що настали (наслідки вчинення корупційних злочинів за умови нормальної роботи правоохоронних структур є цілком зворотними). Звідси випливає, що корупційність не може розглядатися як особлива підстава для кримінально-правового обґрунтування більш жорсткої реакції з боку держави на такі злочини.

Однак саме домінування ліберального напряму у кримінальній політиці і сприяє, на думку багатьох дослідників, зростанню корупційної злочинності, а заходи, які застосовує законодавець, неадекватні криміногенній ситуації та є абсолютно необґрунтованими як із кримінологічних, так і з кримінально-правових позицій [12, с. 61; 13, с. 132; 14, с. 42], хоча водночас, на думку інших вчених, саме велика кількість обвинувальних вироків, які поглинають соціальні ресурси, негативно впливають на моральне, соціальне та фізичне здоров'я суспільства, не призводять до укріплення правопорядку і є основною причиною кризи кримінально-правової галузі [15, с. 394]. У цій ситуації законодавець, особливо не вагаючись і не переймаючись необхідністю кримінально-правового обґрунтування свого кроку, у боротьбі

з корупційними злочинами робить доволі звичну для нього ставку на покарання.

Так, з усього кола корупційних злочинів покарання виключно у виді позбавлення волі передбачають: ч. 4 і ч. 5 ст. 191, ч. 2 і ч. 3 ст. 262, ч. 2 і ч. 3 ст. 308, ч. 2 і ч. 3 ст. 312, ч. 2 і ч. 3 ст. 313, ч. 2, ч. 3 і ч. 4 ст. 410, ч. 2 ст. 364, ч. 3 ст. 365, ч. 2, 3, 4 ст. 368, ст. 368², ч. 4 ст. 368³, ч. 4 ст. 368⁴, ч. 2, 3, 4 ст. 369, ч. 3 ст. 369² КК. Решта корупційних злочинів (крім ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст. 357, ч. 1 ст. 364¹ та ч. 1 ст. 365²) передбачає позбавлення волі в альтернативі з іншими видами покарань.

Чинний КК виключає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування у разі вчинення корупційного злочину. Таким чином, якщо за вчинення корупційного злочину передбачено позбавлення волі, буде призначено саме воно, хоча, по суті, нічого не заважає (під гаслом боротьби з корупцією) суддям використовувати цей вид покарання і у тих випадках, коли він передбачений в альтернативі. У такому підході зацікавлена і міжнародна спільнота, яка наполягала на створенні в Україні Антикорупційного Суду, показником «ефективності» якого, вірогідно, буде кількість вироків щодо реального позбавлення волі. Згідно зі ст. 33.1 КПК України Вищому антикорупційному Суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних злочинів, передбачених у примітці ст. 45 КК України, ст. 206², 209, 211, 366¹ КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 частини п'ятої ст. 216 КПК України. Однак «топ» статус злочинів, які підсудні Вищому антикорупційному Суду, не позбавляє необхідності призначення покарання у виді позбавлення волі і судами загальної юрисдикції за корупційні діяння, які містяться у примітці до ст. 45 КК, але не є «топовими».

Враховуючи ту обставину, що до корупційних злочинів належить і підкуп працівника підприємства, установи, організації, який не є службовою особою, до кола корупціонерів, врешті-решт, потрапили лікарі, вчителі та будь-які інші представники неуправлінської сфери. Водночас, як слушно зазначає В. М. Дрьомін, з позицій предметності людської діяльності найпоширенішу групу злочинів складають «злочини-виживання». «Сюди можна зарахувати усіх тих, хто вдається до злочинної діяльності для добуття додаткових доходів і покращення рівня життя своєї родини. Фактично в цю категорію потрапляють мільйони громадян, які за рахунок легальних доходів не можуть задовольнити свої потреби в якісному харчуванні, медичному обслуговуванні, освіті

тощо. Є всі підстави вважати, що держава в особі її законодавчих і виконавчих органів, які встановлюють мінімальні розміри заробітної плати, пенсій, прожитковий мінімум, поінформована про кількість людей, яких вона підштовхує до протизаконних засобів забезпечення своєї життєдіяльності [16, с. 110-111]. Таким чином, акцент на жорстких кримінально-правових заходах у боротьбі з корупцією в умовах, що склалися, неминуче призведе до перенасиченості суспільства кримінальною репресією, хоча питання про моральне право держави карати залишається відкритим. І якщо кризу кримінально-правової галузі пов'язувати з надмірною кількістю обвинувальних вироків, насамперед, щодо позбавлення волі (а така точка зору має право на існування, оскільки період, коли кількістю позбавлених волі обчислювалася мільйонами теж вже мав місце у вітчизняній історії), то потрібні законодавчі кроки, цілком спроможні її суттєво посилити.

Висновки

Підсумовуючи викладене, зазначимо таке. Намагання українського законодавця поставити перед КК більш глобальне завдання – правове забезпечення викорінювання певних явищ шляхом криміналізації таких понять, як тероризм, корупція, домашнє насильство тощо – зумовлене явним перебільшенням можливостей кримінального права і, поза сумнівом, до їх викорінювання не призведе, оскільки ця охоронна галузь об'єктивно не в змозі вирішувати завдання такого рівня. Для цього знадобляться більш глибокі заходи, спрямовані на причини таких явищ, що лежать у політичній, економічній, ідеологічній, соціокультурній, етнічній тощо площині. Кримінально-правові норми можуть використовуватися тільки як субсидіарні заходи, причому за принципом «ultima ratio». Як покаже вітчизняний досвід, будь-які спроби позиціонувати поняття підстави кримінальної відповідальності мали виключно негативні наслідки. Не є у цьому сенсі винятком і сучасні спроби розширити ті чи інші негативні соціальні явища у якості кримінально-караних діянь. Так або інакше, це, врешті-решт, призведе до розмивання поняття підстави кримінальної відповідальності за рахунок штучного перетягування у кримінально-правову площину певних складників тих чи інших явищ, які позбавлені кримінально-правового елемента, розбалансування системи Особливої частини КК, порушення системних зв'язків як між кримінально-правовими приписами, так і між різними галузями законодавства,

появи конструкцій, які мають суттєві внутрішні суперечності, створення серйозних перешкод на шляху до уніфікації правозастосовчої практики і таке інше. Щоб уникнути подібних наслідків у майбутньому, український законодавець повинен звернутися до вітчизняної теорії криміналізації та усвідомити той факт, що закордонний досвід не може розглядатися як істина, яка наділена статусом неспростованої презумпції, а кримінально-правова наука мусить покінчити зі своєю незavidною роллю інтерпретатора законодавчого сміття [17].

Список використаних джерел:

1. Борков В.Н. Незаконное обогащение: преступление без деяния. Известия высших учебных заведений. Правоведение. 2011. № 6. С. 161-169.
2. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
3. Туляков В.О. Моральна адекватність кримінально-правової заборони. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / редкол.: С.В. Ківалов та ін. Одеса: Юридична література, 2008. Вип.44. С. 257-261.
4. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського Уряду України. 1927. № 26-27. С. 425-495.
5. Стрельцов Є., Чугуніков І., Главюк І. Спеціальна конфіскація у світлі кримінально-правових та кримінально-процесуальних постулатів. Юридичний вісник України. 2016. № 16 (1085).
6. Заславська М.Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія. Х.: Право, 2013. 216 с.
7. Настюк В. Я. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні: монографія / В.Я. Настюк, В.В. Белєвцева, О.В. Клок; за заг. ред. В. Я. Настюка. Х: Право, 2017. 216 с.
8. Волженкин Б.В. Уголовная ответственность должностных лиц негосударственных предпринимательских структур. Закон. 1993. № 5. С. 16-19.
9. Светлов О.Я., Трофімов С.В. Визначення посадової особи в новому КК України. Правова система України: теорія і практика. Київ, 1993. С. 438-440.
10. Дудоров О.О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 1994. 21 с.
11. Радутний О.Е. Корупція – образ ворога у кримінально-правовій політиці України. Політика у сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2017. С. 246-251.
12. Кленова Т.В. О не достатках идеологического подхода к определению норм уголовного закона. Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью / под. ред. Н. А. Лопашенко. Саратов: Сателит, 2008. С. 60-67.
13. Назаренко Г.В. Политика противодействия коррупции уголовно-правовыми средствами. Среднерусский вестник общественных наук. 2015. № 6. Т. 10. С. 129-134.
14. Босхолов С.С. Актуальные проблемы уголовной политики в сфере противодействия коррупции. Пролог. 2013. № 1. С. 40-48.
15. Жалинский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен: теоретико-инструментальный анализ. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2009. 400 с.
16. Дрьомін В.М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства: монографія. Одеса; Юридична література, 2009. 616 с.
17. Шпайхер Т. В Европе назвали украинских депутатов «творцами законодательного мусора». Экономические известия. 2016. 13 марта.

В статье анализируются некоторые современные тенденции развития отечественного уголовного законодательства. Делается вывод о том, что вопреки общепризнанным, в том числе и собственным, представлениям об основании уголовной ответственности законодатель все чаще пытается противодействовать с помощью уголовно-правовых предписаний не конкретным, четко определенным деяниям, а тем или иным социальным явлениям, позиционируя их как преступления. Выявляются существенные недостатки предложенных конструкций и обосновывается тезис о недопустимости подобных законодательных решений.

Ключевые слова: основание уголовной ответственности, деяние, явление, систематичность, коррупционность, кризис уголовного права.

Some modern tendencies of the development of domestic criminal legislation are analyzed in the article. The conclusion is made that, contrary to the generally accepted, including own, view about the ground for criminal liability, the legislator more often tries to counteract through criminal legal orders not the specific, clearly defined act, but one or another social phenomenon, positioning it as a crime. Essential shortcomings of the proposed constructs are revealed and the thesis about inadmissibility of such legislative decisions is substantiated.

Key words: ground for criminal liability, act, phenomenon, systematic nature, corruption, crisis of criminal law.